

Barış AYDIN¹

OSMANLI DÖNEMİ ERZURUM NARMANLI CAMİİ

Özet

Erzurum Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğu kesiminde, Erzurum-Kars bölümünün batı yarısında yer alır. Burası Asya'dan Avrupa'ya, kuzeyden güneye geçişin en önemli kapılarından biri olmuş, Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle 1540'da Erzurum beylerbeylik olmakla, doğudaki ve batıdaki genişleme hareketlerine istinat noktasına çevrilmiştir.

Erzurum şehrinde Osmanlı dönemine ait çok sayıda cami mimarisi gelişmiş ve buna bağlı olarak değişik formlar ortaya çıkmıştır. Narmanlı Caminin ana unsurları mihrap, minber, vaiz kürsüsü ve kubbedir. Çeşitli bezemelerle caminin en göze çarpan unsuru olmakla, kapı, gövde ve şerefe bölümlerinden oluşmaktadır.

Erzurum'un Osmanlı dönemi Narmanlı camisinin mimarlık özelliklerinden, (mihrab ve minber süslemelerinden) bahsedilerek, çizim ve görsellerle sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Cami, Mihrap, Minber, Süsleme, Şerefe.

NARMANLI MOSQUE OF ERZURUM

MOSQUES DURING THE OTTOMAN PERIOD

Abstract

Erzurum is located in the northeastern part of Erzurum in Eastern Anatolia Region, in the western half of Erzurum-Kars part. It was one of the most important gates of transition from Asia to Europe, from north to south, became beylerbeylik with the orders of Suleiman the Magnificent in 1540, and relied upon the expansion movements in the east and west. Many mosque designs belonging to the Ottoman-era developed in Erzurum and accordingly various forms emerged. The main elements of the mosque are mihrab, minbar, pulpit and dome. The mihrab is the

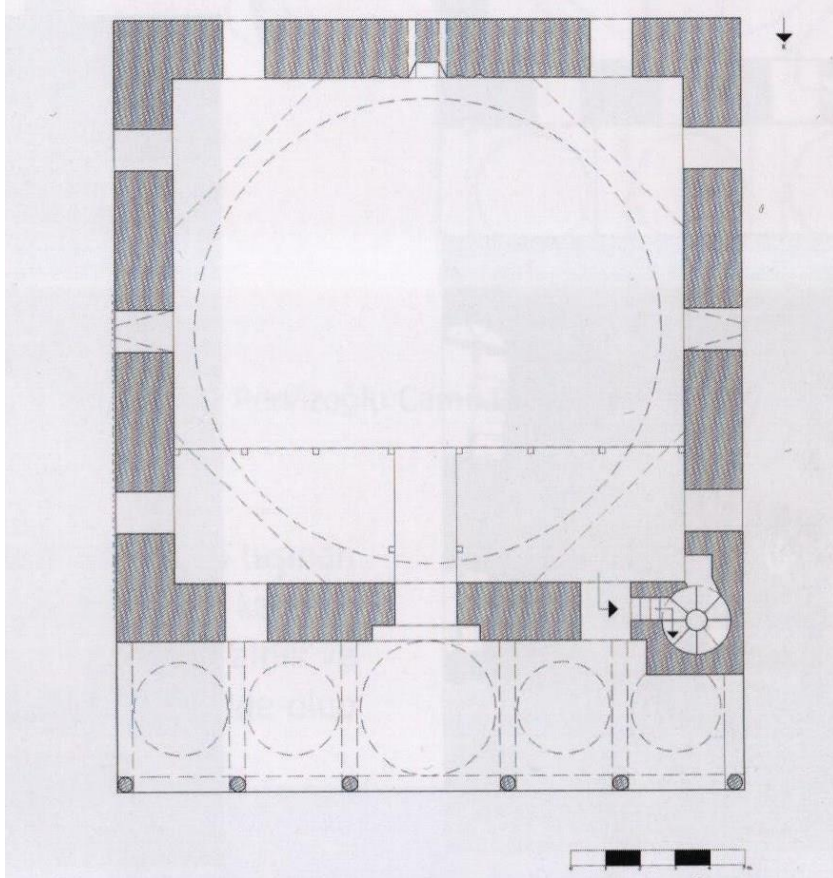
¹ Ek.Öğr.Elm. Atatürk Üniversitesi, G.S.Fak, (Nahcivan Devlet Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Doktora Öğrencisi,) barisaydin62@gmail.com

niche indicating the Qibla direction in places of worship such as mosques and prayer, and arranged in a recess in only the Imam's prayer wall. Another important element of the mosque is the pulpit. In the Islamic world, the high podium with ladders in mosques and prayer rooms that lets preachers to climb on and sermonize. It consists of door, body, minaret balcony sections as wells as being the most attractive element of a mosque with various decorations.

In this paper, the mihrab and minbar decorations of Erzurum Narmanlı mosques during the Ottoman period will be mentioned and the drawings and photo will be presented.

Keywords : Mosque, Mihrab, Minbar, Decorations, Minaret Balcony.

Erzurum tarih öncesi çağlardan günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, Hurrilerden Urartulara, Saka Türklerinden Medlere, Seleküslerden Partlara, Bizanslılardan Sasanilere, Gürcülerden Müslüman Araplara, Selçuklulardan İlhanlılara, Karakoyunlulardan Osmanlılara uzanan bir tarih koridoru olmuş² ve bu konumuyla da geçmişte tarihi, siyasi, askeri, ticari ve sosyal bakımlardan da çok önemli roller üstlenmiştir.

Çizim . 1 Narmanlı Cami Planı

² Taşyürek, Muzaffer, Erzurum “Bir İpekyolu Şehri”, İstanbul, 2009, S. 12

Erzurum yaylası Kafkasya, İran ve Anadolu coğrafyasının ortak sahanlığını oluşturmasının yanı sıra, stratejik açıdan Transkafkasyanın en önemli noktasında bulunmasıyla da Erzurum tarihi bir kavşak görevini üstlenmiştir.³ Asırlar boyu Anadolu'nun en önemli yerleşim yerlerinden biri olan Erzurum birçok medeniyete ait mimari izleri barındırmakla birlikte, bu mimari yapılar yapıldıkları dönemin sanat ve kültürel özelliklerini yansıtarak, kendinden somaki dönemlerde inşa ettirilen yapılar için de örnek teşkil etmiştir. Erzurum'da Osmanlı egemenliği sırasında cami, medrese, hamam, türbe, çeşme gibi yapılar bazen bağımsız olarak inşa ettirilirken bazen de bir külliye bünyesinde toplanmışlardır.

Narmanlı mahallesinde yer alan Narmanlı Camii Hacı Yusuf Efendi tarafından 1738 yılında yaptırılmış, son cemaat yeri ortadaki büyük olmak üzere 5 kubbe ile örtülmüş yukarı doğru yükselmektedir⁴ (Çizim 1, Resim).

Foto .: 1 . Erzurum Narmanlı Cami

Giriş kapısı silmelerle oluşan dikdörtgen çevre ve çift kademeli sivri kemerler altında, basit kemerlerle asıl ibadet alanına ulaşılan⁵ bu yapıya, tek kubbeli plan muntazam kesme taştan inşa edilmiştir. Son cemaat yerini alta taş sütun üstünde konumlanmış beş kubbe ile örtülüdür. Sütun başlıkları oldukça basit stilize mukarnaslardan oluşturulmuş, bu şekildeki sütun

³ Taşyürek, s.12

⁴ Ünal, s. 70.

⁵ İ. H. Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi, İstanbul 1960, s. 254-255.; R. H. Ünal, "Erzurum İli Dahilindeki İslami Devir Anıtları Üzerine Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, S.VI, Erzurum 1974, s. 70-72.; H. Gündoğdu, "Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar", Şeyh Mübarek Erzurum, Ankara 1989, s. 159.; H. Gündoğdu, "Erzurum'da Osmanlı Dönemi Eserleri", Kaynaklar, S. 5, Ankara 1987, s. 41-49.; H. Yurttaş - vd., Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum, Erzurum 2008, s. 53-54.

başlıkları Erzurum Tek Kubbeli Camilerinde son cemaat yeri ve mihraplarında sıkça kullanılmıştır.

Kıble duvarının ortasında, oldukça sade bir düzenlemesi bulunmakta ve yapı tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Mihrabın boyu 4.85 m, eni ise 3.62 m'dir. Yüksek yapısı ile yapının içine akıcı bir görünüm vermiştir (Resim 2).

Mihrab mukarnas kavsaralı, beşgen profilli niş formundadır. Mihrabı oluşturan dörtgen formun en dışında düz bir silme, sonra iç bükey ve dış bükey formu bezemesiz silmelere yer verilmiştir.⁶

Mukarnas kavsara sade bir yapılanma gösterirken alttaki iki sıra yüzeysel işlenmiş, bunun üzerindeki altı sıra olarak düzenlenen mukarnas yuvaları daha derin tutulmuştur.

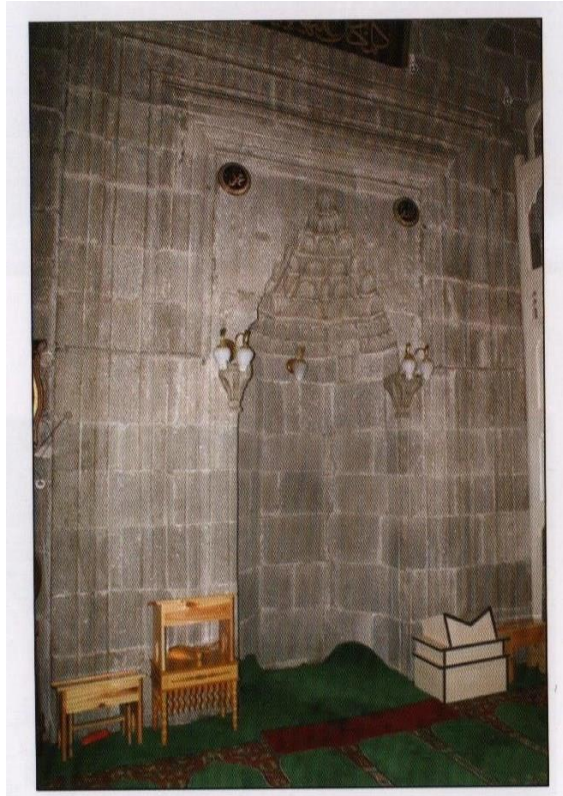

Foto .: 2 . Erzurum Narmanlı Cami Mihrabı

Mukarnas kavsaranın oturduğu sütunce formu hafif bir yuvarlaklık göstermekte, sütunce üzerinde bezeme bulunmamaktadır. Sütuncenin altlık şeklinde bir düzenlemesi yer almamış, direk zemine indirilmiştir. Sütunce başlıkları stilize edilmiş mukamaz formu olan istalaklitli başlıklardır.⁷

Bu başlık formu daha önceki Erzurum mimari yapılarında da karşımıza çıkmış, Erzurum cami mimari yapılarında sıkça kullanılmış karakteristik bir özellik yansıtmaktadır. Mihrabın üzerinde hiç bir yazı kuşağına yer verilmemiştir.⁸

⁶ Tanrıkulu, Fatma "Erzurum Camilerinde Mihrap, Minber Düzenlemesi", A.Ü. Klasik Arkeoloji Sanat Tarihi Bölümü, Lisans Tezi, s. 42.

⁷ Özkan, 13 – 16.

⁸ Tanrıkulu, 42.

Minber camii mihrabının hemen sağında yer almış, ahşaptan yapılmış olan minber çakma tekniğinde ortaya konulmuştur. Minber oldukça sade bir şekilde ele alınmış, fazla bezemeye yer verilmemiştir. Estetik açıdan değerlendirildiğinde, ince bir işçiliğini yansıtmadığı görülür. Yağlı boya ile boyanmış olan minberin boyutları, minberin yüksekliği 4.85 m, (kûlah hariç), minberin uzunluğu 3.63 m, minberin genişliği 83 m.dir. Mihrap ile hemen hemen aynı boyutlarda düzenlenmiş olan minber on bir basamaktan oluşmakta, basamak genişlik olarak 0.20 m. boyu 0.69 m. olarak ele alınmıştır⁹ (Resim 3).

Foto .: 3. Erzurum Narmanlı Cami İç Mekanı

Minberin girişi kaşkemer şeklinde düzenlenmiş, kapı bulunmamaktadır. Kapı yerine perde asılmış, korkuluk kısmı ajurlu şebeke şeklinde ele alınmıştır. Yan aynalıkta bezeme olarak yüzeysel işlenmiş dilimli küçük sivri kemer şeklinde düzenlenen panolar bulunmaktadır. Süpürgelik kısım ise kemerli açıklıklara sahip, geçit kısmı oldukça küçük tutularak, kemerli bir açıklık şeklinde verilmiştir. Bunu üst kısmında iki yüzeysel dilimli sivri kemer formu aynı şekilde üstte tekrarlanmıştır. Köşk altı geniş açıklıklı, kafes biçimli bir düzenlemeye sahiptir. Kûlah çok basit bir formdadır. Dört yönden açık bir kaideye oturur. Dörtgen sade yapıli kûlah üstünde âlem yer alır.

Narmanlı Cami'inde minberi oluşturan bölümler, birbirine tutkal ile tutturulmuş ve minberin üzerindeki kemer formları yüzeysel hafif dışa taşıntılı ele alınmış, bunların dışında bezeme yer verilmemiş ve fazla bir sanatsallığı bulunmayan XX. yüzyıl eseridir.¹⁰

⁹ Özkan, 13-16.

¹⁰ Tanrikulu, 42.

KAYNAKLAR

- BAŞAR, Z. ‘‘Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz, Erzurum 1977.
- BEYGU, A. Şerif, ‘‘ Erzurum Tarihi Anıtları Kitabeleri’’, İstanbul, 1936.
- ÇAM, Nusret, ‘‘ Osmanlı Güneş Saatleri’’, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- ÇELİK, Muammer, ‘‘ Erzurum El Kitabı’’, Ekim, 1997. Cumhuriyetin 75. Yılında Erzurum ‘‘Erzurum 98’’ (Kültür) Ankara, 1998.
- DOĞANAY, Hayati, ‘‘ Erzurum’un Genel Coğrafya Özellikleri’’, Atatürk Ün. Fen. Ed. Fak. Yay., Erzurum 1988, S.1-6
- Erzurum İl Yıllığı, İstanbul, 1967.
- Erzurum İl Yıllığı, Erzurum, 1973.
- Erzurum Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, D.K.V.K.E Envanter No:49
- Erzurum Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, D.K.V.K.E Envanter No: 152.
- Erzurum Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, D.K.V.K.E Envanter No: 153.
- GÜNDOĞDU, Hamza, ‘‘Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar’’, Şehri Mübarek Erzurum, Ankara, 1989,S. 149-200
- GÜNDOĞDU, Hamza, Bayhan, Ahmet A., Arslan, Muhammet, ‘‘Sanat Tarihi Açısından Erzurum, Erzurum, 2010
- KONYALI, İ. Hakkı, Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi, İstanbul 1960, s. 254-255.; Ünal R. H., ‘‘Erzurum İli Dahilindeki İslami Devir Anıtları Üzerine Bir İnceleme’’, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, S.VI, Erzurum 1974, s. 70-72.; H. Gündoğdu, ‘‘Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar’’, Şeyh Mübarek Erzurum, Ankara 1989, s. 159.; H. Gündoğdu, ‘‘Erzurum’da Osmanlı Dönemi Eserleri’’, Kaynaklar, S. 5, Ankara 1987, s. 41-49.; H. Yurttaş - vd., Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum, Erzurum 2008, s. 53-54.
- KÖŞKLÜ, Zerrin- Çınar Sahure, ‘‘Erzurum’ da Osmanlı Dönemi Hamamları’’, A.Ü Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi
- NUSRET Mehmed, Tarihçe-i Erzurum Yahud Hemşehrilere Armağan, İstanbul, 1338.
- ÖZDEMİR, Taner, Kaybolan Şehir Erzurum, Ankara, 2006.
- ÖZKAN, Haldun, ‘‘Erzurum Şeyhler Külliyesi’’, Beyazdoğu Dergisi, S. 15, 2008
- POLAT, Özlem, ‘‘Erzurum’da Murat Paşa, Kurşunlu ve Şeyhler Külliyesi’’, ‘’, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Lisans Tezi, Erzurum, 1999
- SEYİDOĞLU, B., Erzurum Efsaneleri,Ankara,1985,s.66
- TANRIKULU, Fatma, ‘‘Erzurum Camilerinde Mihrap ve Minber Düzenlemesi’’, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Lisans Tezi, Erzurum, 1998
- TAŞYÜREK, Muzaffer, Erzurum ‘‘Bir İpekyolu Şehri’’, İstanbul, 2009, S. 12

- ÜNAL, R. Hüseyin, “Erzurum İli Dâhilindeki İslami Devir Anıtları, Üzerine Bir İnceleme” A.Ü Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, S.5, Erzurum, 1974
- ÜNAL, Rahmi Hüseyin, “Erzurum-Mimari”Mad., TDV. İslam Ansiklopedisi, C. 11, İstanbul, 1995
- YURTTAŞ, Hüseyin- Özkan, Haldun- Köşklü, Zerrin-vd, Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum, Erzurum, 2008
- http://www.eski.gov.tr/userfiles/file/tarihi_cesme.pdf, 31.10.2013/11.25